

EL CERIMONIAL D'ENTRADA DE L'ABAT DE BANYOLES DURANT ELS SEGLES XVII I XVIII

GUERAU PALMADA¹

Resum

El cerimonial d'entrada de l'abat del monestir benedictí de Sant Esteve fou una festa tradicional i religiosa ben singular a la vila de Banyoles apareguda a partir de l'època medieval. Aquest cerimonial s'anà transformant i engrandint al llarg del barroc (segles XVII i XVIII), sobretot amb una nombrosa comitiva formada per soldats armats, músics i bestiar que acompanyaven la mula muntada pel nou abat electe durant el seu trajecte pels carrers de la vila.

Paraules clau

Banyoles, abat, mula, festa religiosa, monestir.

Abstract

The ceremonial of the entrance of the abbot of the monastery of Saint Stephen was a singular and a traditional ceremony in the town of Banyoles from medieval times. This ceremony had been transformed along the Baroque (XVII and XVIII) with a great procession consisting of armed soldiers, musicians and especially for the new abbot elected and riding a mule during the entrance of the town.

Keywords

Banyoles, abbot, mule, religious festival, monastery.

INTRODUCCIÓ

El cerimonial d'entrada de l'abat del monestir de Sant Esteve de Banyoles es convertí pràcticament en un acte de vassallatge dels banyolins, establert des de l'època medieval. La primera menció coneguda és de

¹ Historiador de l'art. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles (CECB).

l'any 1267, quan l'abat Benet i els prohoms de la vila signaren un conveni en el qual els banyolins havien de pagar la suma de 550 sous barcelonesos de tern per la servitud d'una mula amb motiu de l'entrada del nou abat, servitud també documentada en altres poblacions gironines.² Més necessari encara fou el cerimonial després de la concessió de la Carta Municipal l'any 1303 per part de l'abat Bernat de Vallespirans, en què s'atorga poder municipal a la vila, o sigui, la Universitat amb l'elecció de jurats.³ De fet, l'abat benedictí era el veritable senyor feudal de la vila de Banyoles i, per tant, el cerimonial tenia un gran valor religiós, simbòlic i protocol·lari. No de manera casual, el 28 d'octubre de 1305 se signà una concòrdia del cerimonial d'entrada del nou abat entre el poder monacal i el poder municipal, en què s'establia l'acte de jurament dels drets i privilegis de la vila.⁴ També l'any 1335 s'establí un nou pacte en què la vila havia de pagar una mula valorada en 27 lliures i 10 sous per cada nova elecció de l'abat, com un dels mals usos imposats.⁵

Tanmateix, el poder i la jurisdicció de l'abat del monestir anà minvant a partir de l'inici de l'època moderna, quan el poder local anà adquirint protagonisme amb el domini de les aigües i recs de l'estany (1685), el dret d'obrir i tancar els portals, i la desaparició del monopoli dels forns de pa o de la carn. Durant aquest període foren habituals un gran nombre de plets referents a la jurisdicció del monestir sobre la vila. Així, al llarg del segle XVII s'entreveu el declivi lent i constant del poder monacal, enfront de l'auge i el protagonisme de la Universitat o Comú de la Vila.

² CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*, vol. II, CECB, Banyoles, 1985, doc. 338. D'altra banda, els vassalls de l'abat del monestir d'Amer havien de pagar la "talla de la mula" per la compra d'una mula amb motiu de l'elecció de cada nou abat, vegeu BLANCO DE LA LAMA, Joan: "Masos i masos grassos a la Vall d'Amer (segles XIV-XVI)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLIII 2002 Girona – MMII, pàg. 40.

³ AAVV: *La Carta Municipal de Banyoles, 1303. Edició commemorativa del 700 aniversari*, CECB, Banyoles, 2003.

⁴ Aquesta concòrdia, avui no localitzada o desapareguda, es troba esmentada en diferents cerimonials d'entrada de l'abat al llarg del segle XVIII.

⁵ ACPE: Plet per la jurisdicció (1634-1716) , 11. En aquesta carpeta apareixen citats els pactes establerts en l'entrada de l'abat al llarg del segle XIV. Vegeu també LLUCH, Rosa: "Les viles medievals: franqueses i mals usos", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XIX (2008), pàg. 9-14.

No obstant això, durant els segles del Barroc el nou abat sempre fou rebut amb tota solemnitat pels banyolins. De fet, és evident que mentre la jurisdicció de l'abat perdé importància a la vila i el seu terme, el cerimonial d'entrada, per contra, anà guanyant protagonisme en la seva fastuositat i espectacularitat. Certament, aquest cerimonial es convertí durant els segles XVII i XVIII en la festa religiosa i protocol·lària més important de la vila de Banyoles. Amb la fi de l'antic Règim, paral·lel a la decadència del monestir benedictí, en les primeres dècades del segle XIX, aquest cerimonial es deixà de celebrar i quedà en l'oblit.⁶

EL RECORREGUT

En època moderna s'anà configurant i modificant el trajecte pels carrers i places del barri vell de Banyoles, tot i que es repetien unes pautes i parades. Generalment, es pactava un dia i hora per dur a terme el cerimonial d'entrada, ja que calien uns preparatius previs. L'element central era una mula, muntada per l'abat des del terme de Banyoles, a extramurs de la vila, fins a l'entrada del monestir de Sant Esteve.⁷ Tanmateix, a partir del set-cents la mula era sovint substituïda per una cavalcadura.

Habitualment, el nou abat venia des de la ciutat de Girona, seguint el camí reial que creuava la vall del Terri. A mig camí, l'abat, acompanyat de les autoritats municipals i els comissaris del monestir, anava a fer un bon àpat i solia ser freqüent a la casa Pla de Cornellà del Terri o a la rectoria de Corts. A l'altura de Mata, on eren marcats els límits del Terme de la vila amb una creu de pedra (avui desapareguda), els jurats de la Universitat i el verguer a cavall anaven a rebre'l, el saludaven i li besaven la mà com a símbol de vassallatge. Allí l'abat muntava la mula, tot i que en algun cerimonial muntà a cavall fins a l'entrada de la vila. Des de Mata, remuntava per l'antic camí reial a peus

⁶ Darrerament, la reconstrucció històrica del cerimonial (en el marc de la fira medieval i fantàstica Ajoja dels anys 2010 i 2011) ha permès en part la seva recuperació històrica i tradicional, certament avui amb un caràcter més divulgatiu i festiu.

⁷ La mula tindria una simbologia cristiana i un paral·lisme amb l'entrada triomfal de Crist a Jerusalem el Diumenge de Rams damunt d'un ase del poble de Betfagé.

Fig. 1. Plànol del recorregut de l'entrada de l'abat a la vila de Banyoles (plànol J. Moner).

de la muralla urbana.⁸ Davant del portal de Girona, avui desaparegut, l'abat baixava de la mula i jurava els privilegis de la vila, després que el jurat en cap li pregués el jurament. El contingut exacte del jurament no es coneix, per manca de documents, però eren ratificats els privilegis, concòrdies i

⁸ Aquest antic camí avui es correspon amb bona part amb l'actual carrer Girona.

sentències.⁹ A partir del portal del Girona l'abat arribava a la plaça Major, antigament de Vilanova.¹⁰ Els actes més festius tenien lloc en aquesta plaça, on s'aplegaven un gran nombre de banyolins. El trajecte continuava pel carrer Major, Escrivanies, plaça de Vilavella (avui del Teatre), Era de l'Abat i acabava davant l'entrada del monestir. Precisament a l'entrada del monestir, citada en els documents com a "l'Era" tenia lloc el jurament de l'abat dels drets de la comunitat benedictina.¹¹

LES PRIMERES NARRACIONS

A partir del cinc-cents es troben les primeres narracions de l'entrada de l'abat de Banyoles, que descriuen les parades al poble de Mata, al portal de Girona i a l'entrada del monestir. En aquest segle sol ser freqüent la participació de músics i d'homes armats amb arcabussos. Els jurats vestien gramalles "*verdes ab cogulles violades*" durant el recorregut, després de la concessió de l'1 de gener de 1480 de l'abat Francesc de Xatmar, que consentia als jurats poder portar-les el dia de Pasqua i en altres celebracions.¹²

D'altra banda, el segle XVI surt citada en el cerimonial la Torre del Viver, a l'entrada del monestir. Malauradament, avui dia és desapareguda, tot i que es pot deduir el seu emplaçament gràcies als documents que narren el trajecte d'entrada del nou abat. La torre en qüestió apareix citada diverses vegades al llarg del cinc-cents. Per exemple, l'any 1546 durant l'entrada solemne de l'abat comendatari Rafael Ubach, quan la comitiva formada pels penons dels gremis i 40 pagesos del abadiat amb arcabussos, a més de molts músics, després d'entrar a la vila, a través del portal de Girona, es dirigí cap al monestir fins

⁹ Molt probablement el jurament implicava aspectes com els drets dels usos de les aigües de l'estany i els recs, la jurisdicció civil i criminal de la vila, les claus dels portals, els forns i el dret de coure pa, els impostos municipals, les taules de venda pública o les mesures de blat, per exemple.

¹⁰ En època moderna la plaça Major o de Vilanova era una gran esplanada sense arbres. Vegeu PALMADA, Guerau: "La plaça Major en època moderna", *La plaça Major de Banyoles*, Quaderns de Banyoles, núm. 8, Ajuntament de Banyoles i Diputació de Girona, Banyoles, 2007.

¹¹ Tradicionalment, en aquesta gran esplanada davant del monestir de Sant Esteve de Banyoles s'entregaven les contribucions de blat al senyor abat.

¹² Les gramalles eren unes túniques llargues fins als peus, amb mànigues amples i obertes, de coll de tela fina i una banda creuada per sobre el pit. La cogulla era una caputxa.

al “*Viver i davant la Torre Major*”, sobre l’anomenat “*Rech Pasqual*”.¹³ Al peu de la torre hi havia un altaret exterior, on el nou abat jurava els privilegis del monestir.¹⁴ D'altra banda, apareix anomenada de nou el 1596 amb motiu de l'entrada de l'abat Bartomeu de Montagut, ara referida com a Torre dels Vivers: “*En lo loch acostumat devant lo rech de la torra dels vives*”.¹⁵ A principis del segle XVII de nou és esmentada, tot i que en el set-cents ja no és citada en el recorregut del cerimonial, ja que molt probablement fou destruïda a causa de les nombroses guerres entre les tropes franceses i espanyoles que malmeteren seriosament el recinte fortificat del monestir.¹⁶

L'ENTRADA DE L'ABAT DURANT EL SEGLE XVII

Al llarg d'aquest segle es disposa de diferents relats que indiquen els episodis i actes de l'entrada de l'abat a la vila de Banyoles, tot i que els detalls de les entrades dels abats seran molt més complets i descriptius a partir del set-cents. A part de la companyia de soldats armats amb arcabussos, l'element més destacat i nou és la utilització dels mascles omplerts de pólvora, que garantien més espectacularitat i sonoritat.¹⁷

L'abat Lluís d'Alentorn

Abans de l'entrada del nou abat, solia ser habitual que els jurats de la Universitat es reunissin a la Casa de l'Almoina després d'haver rebut la carta del seu nomenament. Precisament en la reunió del dia 6 de febrer de 1612 es

¹³ A l'entrada del monestir antigament existí una bassa alimentada pel Rec Pasqual, on els monjos tenien un viver de peïxos destinats a la dieta monacal. A l'entrada del monestir hi havia un fossat, indicat en plànols del segle XIX i recentment posat a la llum en els treballs arqueològics efectuats el proppassat mes de març de 2012 per part de l'empresa Arqueolític.

¹⁴ ACPE: Fons monestir de Sant Esteve. Llibre del privilegis del monestir de Banyoles (1624) (còpia), núm. reg. 1, f. 62-65.

¹⁵ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre de Notes (1521-1562), L7, f. 166.

¹⁶ Possiblement fou malmesa en el setge de 28 de juny de 1655, dirigit pel general de cavalleria sevillà Don Diego Caballero de Illescas. A causa de foc d'artilleria fou destruït el claustre romànic, l'abadia, l'arxiu, el campanar tardogòtic i part de l'església monacal.

¹⁷ El mascle era un morter d'artilleria de ferro per disparar trets durant les festes.

tractà l'elecció del nou abat, fra Lluís d'Alentorn, de família noble originària de Balaguer, i l'entrada anunciada entre els dies 15 i 20 de febrer. El cerimonial havia de seguir el mateix format que l'entrada de l'abat Montagut, el seu predecessor: "... y en lo modo se feu en la antrada del Sor. Abbat Montagut".¹⁸ Així el diumenge 26 de febrer de 1612 entrà el nou abat fra Lluís d'Alentorn vingut des del monestir de Santa Maria de Serrateix (Berguedà).¹⁹ Segons el *Llibre de Notes* de la Universitat "se li feu gran entrada y gran festa ab la forma vela antigament acostumada y jura los privilegis sentenciosos parogativas practicas y consuetus essent arribat al rech de davant la torra de la preso del viver gran dit lo Rech pasqual".²⁰

L'abat Antoni de Cartellà

Després de la mort de l'abat Alentorn el febrer de 1617, el 30 de gener de l'any següent fra Antoni de Cartellà, monjo almoiner de Ripoll, de família noble originària del castell de Falgons, anunciava la seva elecció com a nou abat, però no en prenia possessió fins a l'octubre d'aquell mateix any.²¹ El 9 de desembre féu l'entrada solemne i jurà els privilegis del monestir davant la Torre Major del rec Pasqual, amb els testimonis Benet de Cartellà, Hug Desbach, Galceran de Cartellà i el mercader banyolí Guerau Bassedes de Pou.²² Més traumàtica fou la seva mort, ja que morí violentament el 24 d'abril de 1622 a causa d'un barril de pólvora que fou amagat a la seva estança, a l'interior del palau abacial, episodi que causà gran escàndol en la comunitat benedictina: "... lo gran escandol se ha fegit diumenge als 24 de dit mes ha la matinada que allgu o alguns pochos temerosos de deu nostre senyor no ha dubtat de anderoquar la estansia ahont dormia lo senyor abat ab algun artífisi del qual endaroch trobaren mort dit senyor abat".²³ La seva tomba de pedra de Girona

¹⁸ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. *Llibre de la Universitat* (1574-1680), f. 84v.

¹⁹ Fra Lluís d'Alentorn fou abat del monestir benedictí de Santa Maria de Serrateix del 1600 al 1611.

²⁰ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. *Llibre de Notes*, (1521-1562), L7, f. 166.

²¹ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. V. CECB, 1992, doc. 1462 i 1463.

²² CONSTANS, Lluís G: *Manuscrits*. El monestir (I), CECB, 1981, pàg. 83.

²³ ACPE: *Llibre Universitat i Vila de Banyoles* (1574-1680) L8, f. 127.

brunyida amb l'escut nobiliari dels Cartellà amb les tres targes de l'Ave Maria avui es troba a la nau del monestir.²⁴

L'abat Antoni de Mantilla

El seu successor fou l'abat fra Antoni de Mantilla, de família noble castellana i natural de Barcelona, elegit el novembre de 1622. Anteriorment, l'any 1610 fou abat del monestir de San Pedro de Montes, a Lleó.²⁵ El 13 de maig de 1623 el Consell de la Vila es reuní per tal de decidir sobre els preparatius, i es detallen alguns dels elements de la seva solemne i fastuosa entrada. Així, per a l'acte fou contractada una cobla de músics i es formà una "soldadescha" de 60 homes armats encapçalada per les autoritats locals. Foren comprats alguns arcabussos necessaris per als homes armats. A més, es comprà pólvora per als tres o quatre morters, dits *mascles*, llançats a la plaça Major de Banyoles: "... *ques gaste la polvora sera menester per las tres o quatre mascles ques acostumen a posar en la plasa major de la present vila*".²⁶ Fou escollit com a capità de la companyia d'homes armats el mateix batlle de la vila, Martirià Batlle, com a alferes, i Miquel Parer com a sergent. Els encarregats d'organitzar l'acte foren Pere Daray i Francesc Dentillach. Aquesta pólvora solia ser comprada al molí polvorer Cabanellas, situat al Terme de la vila. La indumentària fou renovada, i canviades les velles gorres el 23 de març de 1623 per tal de rebre el nou abat: "... *que per ser las gorras dels jurats tant usadas y per offerirse la entrada del senyor abat, ses determinat sen fesan de novas ab son vel a cada una*".²⁷ El dia 3 de gener de 1617 els jurats també renovaren les seves gramalles en mal estat: "... *que las gramalles vellas son molt dolentas i espesialment una que es molt curta que apenas basta al jonoll*".²⁸ Les noves gramalles foren dissenyades amb una banda decorativa frontal. El dia

²⁴ VILARDELL, Joan: "El crim del monestir. Notes sobre l'assassinat de l'Abat Fra Antoni de Cartellà (24 d'abril de 1622)", *Cartipàs de Festa Major de Banyoles, Sant Martirià 1989*, Ajuntament de Banyoles, pàg. 25-31.

²⁵ SERRA, Pere: *Epitome historico del portentoso santuario y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate*, Barcelona, 1747, pàg. 479.

²⁶ ACPE: Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1574-1680) L8, f. 130.

²⁷ ACPE: Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1574-1680) L8, f. 129.

²⁸ ACPE: Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1574-1680) L8, f. 111.

de Nadal de 1640 l'abat Mantilla, malalt i enfebrat, morí, a les deu de la nit.²⁹ A ell li devem la col·locació de la gran campana al campanar del monestir, coneguda com la Martiriana l'any 1633, campana que fou estimbada durant la Guerra Civil.³⁰

L'abat Francesc de Montpalau

Es nomenà com a successor l'any 1642 l'abat Francesc de Montpalau, monjo de Ripoll i originari d'una noble família d'Argelaguer.³¹ Malauradament, no s'ha localitzat cap descripció detallada de la seva entrada en les actes municipals ni en el *Llibre del secretariat del monestir*.³² En qualsevol cas, caldria tenir en compte la circumstància del clima bèl·lic contra la monarquia de Felip IV i la seva condició de diputat i ambaixador de la Diputació del General a Barcelona, que certament condicionaren les seves curtes estades al monestir benedictí de Banyoles.³³

L'abat Antoni de Planella i Cruïlles

El dia 8 de febrer de 1675 fou nomenat abat del monestir de Sant Esteve fra Antoni de Planella i Cruïlles.³⁴ La seva entrada tingué lloc el diumenge 25 d'octubre de 1676. Fra Narcís Cella i de Canet, cambrer, i fra Ramon Guerau, almoiner, l'anaren a rebre al Pont Major de Girona, on dinaren. Després es van encaminar tots junts cap a l'hostal de Mata. Un cop a la vila, es dirigiren a l'era del monestir, on hi havia preparat un altar i en jurà els seus privilegis, tot seguit anà cap a l'abadia cantant l'antífona *Similabo eum*, anava l'abat amb

²⁹ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. V. CECB, 1992. doc. 1505. ADG: *Llibre del Secretariat del monestir (1614-1704)*, I, 44v.

³⁰ ALSIUS, Pere: *Ensaig historich de la sobre la vila de Banyolas*, Banyoles: 1895, pàg. 315-317. RI-GAU, Antoni Maria: "A Fra Antoni de Mantilla, Abat que fou del Monestir de Sant Esteve de Banyoles", *Horizontes*, núm. 206, octubre 1963, pàg. 4-5.

³¹ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. V. CECB, 1992. doc. 1509.

³² Caldria imaginar que l'acte fou breu i poc lluït donat el clima bèl·lic que es vivia en la dècada dels anys 40 i 50 del segle XVII.

³³ CONSTANS, Lluís G: *Francesc de Montpalau Abat de Banyoles, ambaixador del general de Catalunya*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona: 1949.

³⁴ CONSTANS, Lluís G: *Manuscrits. El monestir (I)*, CECB, 1981, pàg. 94.

“*lo gremial i baix talam*”. A l’interior de l’església monacal, l’abat aspergí aigua beneïda i s’entonà a l’altar Major “*lo Te Deum y dits los versets acostumada la Salve*”.³⁵ Per contra, en el *Llibre de la Universitat* no consta cap dada documental sobre la seva entrada, coincidint amb uns anys en què les actes municipals són força incompletes.

L’abat Dimes de Malla i Gualbes

A finals del segle XVII es conserva el relat de l’entrada solemne de l’abat Dimes de Malla de Gualbes provinent del monestir de Ripoll.³⁶ Fou nomenat en el càrrec l’any 1688.³⁷ El dia 12 de gener de 1689 els jurats reberen una carta del nou abat, trobant-se a la ciutat de Girona, en la qual “*notifica a la Universitat que la entrada de son nou ingres seria lo dijous a 13 de dit axis que ser previnges la dita Universitat en ferli la entrada que se acostumat fer als demes entasesors seus*”.³⁸ Durant l’entrada del dijous 13 de gener es descriu que la companyia era formada per 60 soldats, tots ells homes de la vila, dirigits pel capità Rafel Bonavia, l’alferes Sebastià Gomis i el sergent Pere Roura. Es repartí mig quintar de pólvora per a tres salves de morters o *mascles* en honor al nou abat, probablement a la plaça Major, com era costum.³⁹ El Comú de Banyoles va fer venir alguns soldats alemanys de Girona –probablement de la Caserna dels Alemanys– per tocar dos pifres (una flauta travessera de vuit forats) i dos tambors pagats amb 6 lliures.⁴⁰

³⁵ ADG: Llibre del Secretariat del monestir (1614-1704), I, f. 102. Cal destacar que la narració esmenta bàsicament els actes que es dugueren a terme de l’interior del recinte del monestir, i que no s’han localitzat la narració dels jurats de la vila.

³⁶ Fou prior i vicari general de l’abat Casamitjana del monestir de Ripoll, i paborde de Palau (1667-1688) i abans monjo infermer (1665). Vegeu PLADEVALL i FONT, Antoni: “La pabordia de Palau, una dignitat i administració del Monestir de Ripoll”, *Annals del Centre d’Estudis Comarcals del Ripollès*, Annals 1993/1994, pàg. 1-88.

³⁷ ALSIUS, Pere: *Ensaig històric sobre la Vila de Banyoles*, Banyoles: 1895, pàg. 319-323.

³⁸ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 16.

³⁹ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. V. CECB, 1992. doc. 1656.

⁴⁰ ALSIUS, Pere: *Ensaig històric sobre la Vila de Banyoles*, Banyoles, 1895, pàg. 202-204.

Precisament, el relat del recorregut de l'abat Malla ja apareix força detallat en aquest fragment: “... *ab que la dita compa. se forma ab son degut estil y se encamina las termas de Mata y los Honors jurats consolarment junt lo Consell estret detras dita compa. a cavall tots los dits srs. jurats y Consell arribaren a dit terma junt quant lo sr. abat arribava tenbe ab sa nova vinguda a dits termas y alli trobarem tots los pabordes del juvent que lo estaven aguardant a dit sr. abat per que los juras los privilegis y consuatus que te la confraria de dit Jovent axis que lo dits Honors Jurats y Consell baxaren a cavall li donaren la benvinguda y tornaren a muntar a cavall y ab la dita compa. devant vingueren junts fins lo portal de la present vila y en lo portal lo secretari li requeri que no obstant que son procurador en nom de Vsa. a firmat y jurats los privilegis consuatus y concordias y parroqatives y lloarne de nou sin menester sera que Vsa. ara de nou y ab sa nova entrada sie servit de nou jurarlos com fins vuy an firmat y jurats los entesadors seus axis que ell los jura ab la forma seli demana en poder de lluis boigas nott. de la cort de dita present vila y any ja dit de 13 de janer de 1689 y fet dita serimonia los Srs. Jurats y Consell baxaren de cavall y lo acompanyaren fins en la sua casa de la abadia”.⁴¹*

D'altra banda, la comunitat benedictina envià dos comissionats, fra Josep Bru, almoiner, i fra Felip Peralada el dijous 13 de gener al Pont Major de Girona, on dinaren plegats. Un cop acabaren l'àpat “*lo vingueren acompnyant fins al Hostal de Mata, y de alli se partiran per lo monastir, y se agregaren a la profeso que isque fins a la era per rebre lo Sr. Abat ahont estava un altar parat*”. Allí jurà els privilegis del monestir, es cantà en *Similabo eum* i el *Veni creator spiritus*, i quan entraren a l'església, el *Te Deum Laudamus*”.⁴² Cal remarcar que la descripció del *Llibre del secretariat del monestir* és breu i centrada en els episodis del cenobi benedictí.

Després de l'ingrés del nou abat, Dimes de Malla, el dia 21 de gener de 1689 es reuniren els jurats i el braç major, el braç segon i terç, per debatre sobre la quantitat pagada en el cerimonial del nou ingrés, donat que l'abat els notificà que tenia referències que durant les entrades dels abats Francesc de Montpalau i Anton de Planella, a més de les 27 lliures i 10 sous que havia de pagar la Universitat per la concòrdia establerta amb el monestir, també se'ls havia pagat la suma de 200 lliures. El Consell de la Universitat després

⁴¹ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 16.

⁴² ADG: Llibre del Secretariat del monestir (1614-1704), I, 132r.

de la votació resolgué que no es pagarien aquestes dues-centes lliures, i que a part de les 27 lliures i 10 sous, “*tenbe se li faria a sa Sra. un regalo*”.⁴³ Quan morí l'abat Dimes de Malla, el 7 d'octubre de 1702 a les onze de la nit a l'edat de 66 anys, després de 45 dies de greu malaltia, el dia següent els regidors anaren a donar el condol al monestir vestits amb les gramalles.⁴⁴ Va ser recordat com un dels abats amb “*més quietut*” pels banyolins.⁴⁵

L'ENTRADA DE L'ABAT DURANT EL SEGLE XVIII

Durant aquest segle el cerimonial aconseguí el seu màxim apogeu en espectacularitat i nombre de participants. A part de la mula del nou abat electe, lligada amb tafetans rosats, la llarga comitiva era integrada per una companyia d'homes armats amb arcabussos, la participació dels pabordes de la Confraria del Ciri, les autoritats municipals a cavall, els músics o el ball de cavallets i del bestiar banyolí. L'acte en molts casos aplegà milers de persones als carrers de la vila, encuriosits i impactats per l'arribada del nou abat, ja que tan sols es duia a terme en dates assenyalades i certament eren ben pocs els privilegiats que podien veure aquest acte més d'una vegada en la vida.

L'abat Joan Baptista Descatllar i Tord

El mes de gener de 1703 Fra Joan Baptista Descatllar,⁴⁶ monjo dispenser del monestir de Sant Cugat, comunicà la seva elecció com a abat del monestir a les autoritats municipals.⁴⁷ Tot i el seu nomenament, encara tardà uns quants mesos a arribar a la vila de Banyoles. Primer ho féu Fra Bernat Descatllar i

⁴³ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 17.

⁴⁴ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 78-79. Vegeu també AAVV: *La vida de Sant Esteve de Banyoles fa 300 anys. Catàleg de l'exposició*. Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, Banyoles: 2010.

⁴⁵ ALSIUS, Pere: *Ensaig històric sobre la Vila de Banyoles*, Banyoles: 1895, pàg. 322-323.

⁴⁶ Pertanyia a una il·lustre família bergadana, fou monjo de Sant Pere de Galligants i monjo dispenser de Sant Cugat del Vallès. Durant la Guerra de Successió es posicionà a favor del rei Felip V.

⁴⁷ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 81v.

Fig. 2. La plaça Major de Banyoles a principis del segle XX. Durant els actes de l'entrada de l'abat el segle XVIII s'hi feia balls de cavallets i s'hi llançaven salves i morters (foto ACPE).

Tord el 12 de juliol d'aquell any, paborde de Sant Pere de Galligants, que actuà com a procurador i germà del nou abat, rebut per les autoritats municipals a l'abadia, i després jurà els privilegis, concòrdies i franqueses de la vila.⁴⁸

Finalment, el diumenge 25 de novembre de 1703 tingué lloc l'entrada del nou abat Joan Baptista Descatllar i Tord. El dia anterior dormí a Sallent, després de sortir de la vila de Berga, i pel camí anaren a rebre'l els síndics de la vila, Sebastià Gomis i Josep Armadàs. L'endemà anaren a dinar al castell de Porqueres, propietat del monestir, on esperaven el monjo cambrer de Sant Salvador de Breda, un monjo del monestir de Sant Cugat del Vallès, conegut

⁴⁸ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. V. CECB, 1992. doc. 1697. ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 82v-83. ADG: Llibre del Secretariat del monestir (1614-1704), I, 156r.

com a Don Plácido Montoliu, i també els senyors Fèlix de Giblé i Josep de Tord de Berga i altres personalitats.⁴⁹ Després de l'àpat "*montaren a cavall y prengueren lo Camí Real qui va des de la vila de Olot a la Ciutat de gerona y quant foren al endret del lloch de mata dexaren dit Camí Real qui va de la present vila ala Ciutat de Gerona y prenent dit Camí Real*".⁵⁰ Curiosament, el relat de l'entrada queda tallat en aquest punt per part del secretari del Consell de la Vila, i no fou acabat en tota la seva descripció. D'altra banda, en el relat del *Llibre del secretariat*, els síndics i comissaris anaren a rebre el senyor abat a Sant Miquel de Campmajor, atès que l'abat aquest cop venia d'Olot, i el van acompanyar fins al castell de Porqueres. Com era costum, arribà a l'era del monestir, i jurà els privilegis davant l'altar abans d'entrar a l'església monacal amb els càntics habituals.⁵¹ Estigué poc més de dos anys a Banyoles, ja que el març de 1706 decideix traslladar-se a Roma com a mesura de prudència a causa del seu suport a Felip V durant la Guerra de Successió. Un cop acabà el conflicte, ocupà el càrrec fins a la seva mort, el dimecres 4 de novembre de 1744, després d'una llarga malaltia de 12 anys, a l'edat de 74 anys.⁵²

L'abat Ramon de Padró

La notícia de l'elecció del nou abat ja fou sabuda gairebé un any abans de la seva entrada, per part de les autoritats municipals: "*Lo die 12 de mars de 1745 vingue á esta vila la noticia de haver sa Magd. que deu gde. anomenat per Abad de esta vila Al Illtre. Dr. fra Ramon de Padró y Serrals, Dispenser y vicari General, natural de la vila de Igualada Bisbat de Vich de edat de uns 63 anys y 45 de monjo de est monestir*".⁵³ El regidor degà, Pau Massanet, anà a donar-li l'enhorabona, i li recordà que havia de notificar la seva elecció per carta a l'Ajuntament, tal com era costum. El 6 de febrer de 1746, el nou abat Ramon de Padró nomenà Paulí Sala, sagristà de la col·legiata de Sant Feliu de Girona, com a comissionat per prendre possessió del monestir de Banyoles el 15

⁴⁹ Fèlix de Giblé era membre de la família Padró, casat amb Doña Josefa Descatllar.

⁵⁰ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre Universitat i Vila de Banyoles (1688-1734) L9, f. 86v.

⁵¹ ADG: Llibre del Secretariat del monestir (1614-1704), I, f. 156v-157r.

⁵² ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 89.

⁵³ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782), L10, f. 92-93.

d'aquell mateix mes i de manera temporal.⁵⁴ L'entrada de l'abat Padró es programà per al dia 11 de febrer, però a causa d'un fort ruixat fou posposada fins al 20 de febrer, coincidint amb el carnestoltes. Amb motiu de l'acte, fou formada de nou una companyia de soldats armats, almenys de 40 homes, i nomenat com a capità Francesc Castanyer; com a tinent, Narcís Cabanellas; com a alferes, Domingo Gustà, i com a sergent, Benet Mota, mentre que el càrrec d'ajudant recaigué en Agustí Clausells.

El mes de febrer de 1746 els regidors Rafel Masjoan, Lluís Argelés, Pere Ullastra, Martirià Ros i Francesc Bernich, congregats a la Casa de la Almoïna, organitzaren l'entrada del nou abat amb una companyia de 12 homes armats tirant salves, que, a l'arribada al portal de Girona, havien de tirar tres mascles. Sorpren que els regidors es volguessin negar a estirar els cordons o tafetans de la mula de l'abat, crítics amb el poder jurisdiccional del monestir: "*Y en quant a tirar los Magnífichs Senyors Regidors los cordons de la mula com prevé dit Sr. Abad, suposat que en la concordia feta entre lo monestir y la vila, no tracta ni parla que los Regidors estigan obligats en tirar tals cordons, ni menos ne parlan los actes fets en las entradas dels antecessors Abads ni sen trova ninguna nota en los llibres vells ni moderns que se infereix, que la vila no te tal obligacio*".⁵⁵ La problemàtica es traslladà en els plets jurisdiccionals entre el poder local i l'abacial. Els regidors demanaren consell jurídic a la Reial Audiència sobre l'obligació d'haver de sostenir els cordons de la mula del nou abat electe: "*... y como el dicho Sr. Abad nuevamente electo, quiere, que al entrar a la Puerta Principal de esta villa, se le pongan unos cordones al freno de la mula, y que el ayuntamiento teniendo dichos cordones, le acompañe hasta el monasterio*".⁵⁶ Els regidors no trobaren en cap manual municipal anterior referències a l'obligació de cordar amb tafetans la mula de l'abat, i tan sols una confusa anotació dels documents monacals podria indicar aquest fet: "*... si solamemt se halla escrito una sola nota en un coderno de un monge del monasterio, y aquella algo confusa, de lo que quiere tomar pie dicho Sor. Abad, por fortificar la jurisdiccion que está en litigio y que de darle tal autoridad o, pocession redundaria en grave perjuhizio de la Real Jurisdiccion, y añadir nuevos gravamenes a este comun, a mas de los muchos que*

⁵⁴ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*. VI, CECB, 1993, doc. 1804.

⁵⁵ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1744-1763) L11, f. 14-15.

⁵⁶ ACPE: Plet per la jurisdicció (1634-1716) , 11.

todos los días van introduciendo".⁵⁷ No coneixem encara el desenllaç final del litigi, però finalment a l'entrada del dia 20 de febrer de 1746 sí que foren posats els cordons com a fre a la mula del senyor abat, acte simbòlic del vassallatge de la vila i els seus regidors municipals.

Els actes de l'entrada del nou abat ja començaren el dissabte 19 de febrer quan el sagristà Paulí Sala, procurador de l'abat, anà a les cases del Dr. Pau Massanet i del Sr. Josep Fages per convidar-los a dinar el diumenge a la casa de l'Abadia. El dinar havia de tenir lloc amb tots els síndics del Capítol del monestir (el sagristà Dr. Anton Bru i fra Narcís Pasqual de Regàs), i després a cavall anirien a rebre el nou abat a la rectoria de Corts. Els acompanyaven els síndics de la vila, familiars de l'abat i Joan Baptista Lleopart "*ab quatre homens ab armas, que de continuo anavan galejant, tirant escopetadas*".

La primera parada fou al terme de Mata, com era costum, amb una comitiva formada per cavallets, músics i carruatges lleugers, coneguts com a volants: "*Al punt de la de la tarda lo Magch. Ajuntament de Regs. y lo Secretari á cavall, portant las insignias grans, y anant Narcis Mirambell verguer tambe á cavall, vestit ab la cota, y sombrero vermell, partiren de la Casa de la Vila, junt ab los Pabordes de la Confraria del Jovent, que anavan devant á cavall, á cosa de deu passos del Ajuntament, devant dels pabordes dels fills de vila, anaven los musichs á peu, y devant dels musichs los cavallets (que per eixa funsió los demaná lo Sr. Sacristá Sala pagant) arribats a la Plassa Major trovaren la Compa. formada ab sos oficials, y prenent lo Sr. Capità la vanguardia, acompanyat de sis bolants, ab sas dos carregas de equipatge ab sos rabustés encarnats, y las armas al mitj dels rabustés*".⁵⁸, *se encaminaren ab eix ordre als termes de Mata, haont se havian ajustat passat de tres mil animas de un, y altre seran. Y al arribar al Sr. Abad y la comitiva serca dels termes de Mata baxaren de cavall los Srs. Regs. y Secretari y se adelantaren un poch dins lo terme de Mata, y saludant dit Sr. Abad li donaren la ben vinguda, y li basaren la ma, y entrant dins lo terme de Mata (no dexantli lo costat los sindichs del monestir y los de la vila) los pabordes dels fills de la vila, li suplicaren fos sevit confirmar los Privilegis, y estatuts consedits á dita confraria, lo que firmá y jurá dit Sr. Abad y lo Sr. vila not. ne lleva acte*".⁵⁹

⁵⁷ ACPE: Plet per la jurisdicció (1634-1716) , 11.

⁵⁸ El *rebuster* era un drap quadrat amb les armes o insígnies.

⁵⁹ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782), L.10, f. 98.

Fig. 3. Els cavallets i cagrossos a l'entrada del monestir de Sant Esteve de Banyoles a principis del segle XX (foto ACPE).

La parada següent tingué lloc al portal de Girona, quan la comitiva vingué des de Mata seguint el camí reial. Al peu del portal, el nou abat jurà els privilegis, sentències i concòrdies concedits a la vila de Banyoles: "... y los Rgs. Tornaren á pujar á cavall, y se posaren per son ordre ab lo verguer devant (com si portavan lo talem a las professons) al costat del Sr. Abad, y las demes comitiva anava detras, y luego doná una descarrega de tota la moscateria, y posantse ab lo ordre que havian vingut, sen tornaran a la present vila portant lo Alferes de la Compa. la bandera dels fills de la vila, sonavan los musichs ballavan, los cavallets, y sempre anavan tirant, uns soldats y altres escopetadas, y ab lo degut ordre arribaren en la present vila, y arribat lo Sr. Abad en lo Portal de Gerona, baxaren de cavall los Srs. Rgs. y batlle y se posaren devant lo portal de cara al dit Sr. Abad, y llavors Joan Clayrá secretari digué á dit Sr. Abad lo següent. Molt Ille. Sor. No obstant que lo Ille. Pauli Sala sacristá de la Iglesia Insigne y Collegiata de St Feliu de la ciutat de Gerona Procurador de V. S. ab expres poder age jurat, y firmat tots los Privilegis, Concordias, Consuetuts, Sentensias axi Arbitrals com Judicials, com ja esta Capitulat entre los olims Abads, y convent, y la Universitat de la present vila com consta ab acte rebut en la notaria de la present vila als 14 del corrent mes, y any, ara de nou,

*y ab sa nova entrada lo Magh. Ajuntament suplica á V. S. sie servit de nou jurar, confirmar, retificar tots los privilegis concordias, consuetuts, franquesas, immunitats, llibertats, y sententias, axi, y del mateix modo ho han firmat, y jurat los antecessors de V.S. ...”*⁶⁰

Els actes centrals del festeig tingueren lloc a la plaça Major, on el nou abat muntà la tradicional mula: “... lo Sr. Capita se formá ab sa compa. a la Plassa major, y luego que hague jurats los Privilegis se doná altre descarrega, fet y firmat lo acte Mirambell lligá en la barreta haont se posan las rendas de la mula, uns tafetans de color rosa, que feian dos brancas, y a cada branca tres llassos de dos palms, y mitj quiscun dels que prengueren los de la ma dreta, lo Sr. Batlle al mitj y al costat de dit Sr. Abad, al devant, de dit Sr. Batlle que venia casi al arsó de la sella de la mula anava lo Sr. Reg. Martirià Ros en ordre quart, y detrás del Sr. Batlle a casi prop las ancas de la dita mula anava lo Sr. Reg. Segon Lluis Argeles, a la ma esquerra tenian los dits tres llassos, o tafetans, lo Sr. Rafel Masjoan Regidor Decano anant sempre al costat de dit Sr. Abad, al devant de Sr. Reg. Decano, y himediat, y molt prop de dit Sr. Abad anava lo Sr. Reg. Francesch Bernich Regidor en quint grau y detras de dit Sr. Regidor Decano anava lo Sr. Reg. Pere Ollastra Reg. En tercer grau, anant en esta forma, y a peu, anant al devant Narcis Mirambell, acompanyaren al Sr. Abad fins a la hera de la Abadia y al passar a la Plassa tirá la artilleria, y al baixar lo Sr. Abad de Cavall, lo mateix Narcis Mirambell, desfeu los dits tafetans de la brida de la mula (que no eran lligats en altre part) en señal y demostració, que la vila, deu tenir, tambe, las regnas del Govern y que lo Sr. Abad no te lo domini del manar si y que tambe, hi te la vila representant los Srs. Regidors la Jurisdiccio per part del Rey, com aixi succeheix en altres parts”.⁶¹ Cal destacar que en aquest document municipal es comença a qüestionar seriosament el poder de l'abat i la seva jurisdicció.

Un cop l'abat havia recorregut la plaça Major i els carrers de la vila, s'encaminava fins al monestir, on s'aturava en una gran esplanada coneguda com l'Era de l'Abat. En aquesta esplanada antigament existia una cabana, on el nou abat es canviava el seu vestit just abans d'entrar al recinte del monestir, on a la façana de l'església i davant d'un altaret jurava els privilegis del monestir: “Baxat lo Sr. Abad da cavall sen entrá dins la cabanya haont se vestia

⁶⁰ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Ajuntament en ple. Llibre d'Actes (1734-1782), L10, f. 99.

⁶¹ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 99v-100r.

ab roquet, y portantlo los Srs. Regs. sota talem sen aná a genoiar en lo altar que li avian parat al capdemont de la hera haont, lo esparava lo Ille. Capitol y Beneficiats, y despres de haver feta oracio y adorada la vera creu, de nou jurá los Privilegis del monestir, y posat lo Sr. Abad ab lo Preste, Diaca, y subdiaca sota talem, que aportavan los Srs. Batlle, y Regs. Cantant lo te deum sen entraren en lo monestir, y despres de esser acabat lo Sr. Abad doná la benedicció y despres acompanyaren lo Sr. Abad a la sua Abadia y foren convidats al referesch, lo Sr. Batlle, y Regs, y los oficials de la Compa., y los soldats, los que ballavan los cavallets, y los que ballavan el Bou, y al borrico, refrescaren a la casa del Sr. Capitá Castanyer pagant lo Sr. Abad".⁶²

L'endemà, tal com s'ha esmentat, foren convidats per carta escrita a la Casa de l'Abadia els monjos del monestir, el batlle i regidors municipals, com també els pabordes de la Confraria del Ciri i els oficials de la companyia de soldats. El menú consistí en una senzilla sopa. L'abat Padró morí el dia 21 de juliol de 1756 entre les dotze i la una del migdia després d'una llarga malaltia, fou enterrat dos dies després.⁶³

L'abat Salvador de Otamendi

L'entrada del nou abat tingué lloc el dia 27 de novembre de 1757. A la una de la tarda del dia 21 de novembre, l'abat arribà al castell de Porqueres sense parar-se a la vila de Banyoles, acompanyat del seu nebot, el reverend Josep Catan, de dos pagesos de la seva terra i d'alguns monjos del monestir que havien anat a rebre'l a la casa del Sr. Pius Andreu de Girona. Els dies següents l'abat rebé la visita de les autoritats municipals: "*Lo endemà die 22, lo anaren a visitar en lo dit Castell Diferents, y molts de la Vila, y los dies 23, y 24, los quals rebé lo Sr. Abad ab molta afabilitat, y gran Cortesia y Cumpliments, y a tots los digué venia com a iris de Pau, y per servir a tothom y que a tots los tractaria axi los que lo havian visitat com los demes, ab quanta germandat, y benavolencia poguessen inmaginar, y que per ell estaven ecabats los plets del monestir ab la vila, que no desitjava sino la Pau, y quietut, y correr ab bona correspondencia y encaminar las Animas al Cel, olvidant tot lo passat y que los de la vila fessen lo mateix".⁶⁴*

⁶² ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 99.

⁶³ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 144.

⁶⁴ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 145.

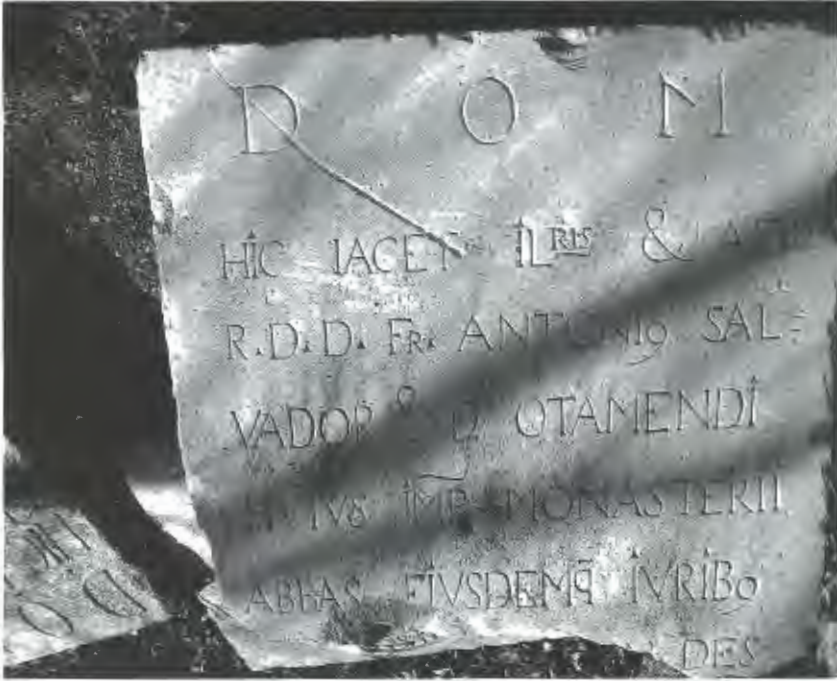

Fig. 4. Làpida sepulcral de l'abat Salvador de Otamendi, traslladada del seu emplaçament originari (foto J. Vilardell).

L'entrada del nou abat fou programa per al dia 27 de novembre de 1757, i tot i que no apareix una descripció detallada dels actes, fou molt semblant a l'entrada de l'abat Padró pocs anys abans. En aquest cas, els regidors anaren a buscar l'abat al castell de Porqueres, i es formà una companyia de soldats dirigida pels oficials Francesc Castanyer, el forner Llorens Castellà, el pagès Joan Baptista Trull i, com a ajudant, Fidel Torroella: "*Lo die 27 de Nove. 1757 lo dit Sor. Abad feu la entrada Publica en la present vila, y fou lo mateix que la entrada del Sor. Abad Padró, y entrá també per lo Portal de Gerona*".⁶⁵ Tal com era costum, jurà els privilegis de la vila davant del secretari municipal, Joan Clayrà. Després de l'entrada foren convidats a un refresc, i l'endemà, al tradicional dinar a l'Abadia. L'abat dirigí poc temps la comunitat benedictina, ja que el dia 21 de novembre

⁶⁵ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 145r.

de 1758, just un any després de la seva arribada al castell de Porqueres, fou trobat mort al seu llit de l'Abadia. L'endemà mateix fou enterrat.⁶⁶ La seva làpida encara avui es conserva dins del recinte del monestir.

L'abat Ignasi de Francolí

El dia 2 de març de 1761 fou elegit Fra Ignasi de Francolí, aleshores monjo cambrer d'Amer, com el nou abat del monestir.⁶⁷ Com era costum, el 7 d'agost els regidors i batlle reberen la carta per anunciar l'entrada del nou abat el dia 23 d'agost "*per ser dia festivo*".⁶⁸ El diumenge 23 d'agost entrà el nou abat Ignasi de Francolí i Sabater amb el mateix cerimonial que havia estat fet en els seus antecessors: "*Diumenge 23 de Agost de 1761 Die destinat per la entrada publica del Ill^e.S^{or}. Abad D^o. fra Ignasi de Francolí y Sabater, se executà en esta forma y de la mateixa manera, que se feu per los del Ill^{es}.S^{ors} Abats Padró, y el de Salvador de Ottamendi*".⁶⁹ Aquest document conservat en les actes de l'Ajuntament de Banyoles és un dels més complets i ens explica amb tot detall el recorregut, les parades i els membres de la comitiva. En primer lloc, els síndics de la vila (l'apotecari Joan Baptista Lleopart i el cirurgià Agustí Closells) i els síndics del monestir van fer un dinar a l'Abadia de Banyoles, per, posteriorment, anar a cavall a la rectoria de Corts, on es trobava l'abat Francolí. En el pla de Mata una comitiva rebia el nou abat, formada pel capità de la companyia del soldats armats de la vila (prop d'una quarantena) i al darrere, els oficials amb els pagesos del terme i els monjos de l'abadia, els cavallets, els músics, el verguer Narcís Mirambell, a cavall i vestit amb gramalla encarnada, i els pabordes muntats de la Confraria del Ciri. També anava a cavall el batlle, els regidors i els dos síndics, i enmig d'ells, l'abat del monestir damunt la mula, seguint la vella tradició. Al pla de Mata assistiren els administradors del Ciri del Jovent (Francesc Bernich, calderer, Joan Fornells, paraire, i Joan Colomer), indret on l'abat jurava els títols de la confraria davant del notari de la vila Antoni Castellar Caymó, al portal de

⁶⁶ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782) L10, f. 145v.

⁶⁷ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*, VI, CECB, 1993, doc. 1845.

⁶⁸ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*, VI, CECB, 1993, doc. 1848.

⁶⁹ ACPE: Fons Ajuntaments de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782), L10.

Girona, en canvi, jurava els privilegis de la vila.⁷⁰ Després, passava per la plaça Major, on els soldats armats llançaven una descàrrega per commemorar els privilegis jurats a favor de la vila de Banyoles: *“La Compa. que estava formada en la Plassa doná alore descarrega finida la ceremonia del acto se llevó de haver de nou jurat y confirmat los Privilegis. Luego se lligaren los cordons en la anellas de las regnas de la mula del Sr. Abad per tant lo Sr. Abat al mitg y á cavall, y los Srs. Regs. anavan en esta forma los Srs, Regidors Martiriá Colomer, y Pere Canadés, portavan las dos brancas dels cordons de devant los Srs. Batlle, y Regr. Decano, portavan las dos brancas dels cordons del mitj que anavan als costats del Sr. Abad, y los Srs. Regrs. Joseph Furgás, y Llorens Serra portavan las dos brancas dels cordons de detras, y en eixa forma anaren passant per la Plassa, Carrer Major y Carrer de las Escrivanias, fins arribar a la Cabanya de la hera del Sr. Abad haont desmontá dit Sr. Abad, y allá se vestí ab hàbits de cor, y portantlo los Srs. monjos devant lo altar que li tenian parat al capdemon de la Hera despres de haver feta oració jurá y de nou confirmá los Privilegis concordias concedits al monestir”*.⁷¹

Com ens descriu el relat, l'abat es canviava a la cabana de l'Era de l'Abat amb els hàbits pontificals i anava a peu fins a l'altar provisional, on resava una oració i signava els privilegis del cenobi benedictí. L'acte d'ingrés continuava a l'interior de l'església i al palau abacial: *“Estipulat lo acte, prengueren lo Magnifich Ajuntament las varas del talam, portant lo Sr. Abad sota talam, se entoná lo te deum Laudamus, y entraren en esta forma dins lo monestir, y acabat lo the deum, acompanyaren lo Sr. Abad en son Palacio, y se dona refresch al Magnifich Ajuntament y sos oficials y demes Personas que anaren á compliment de al Sr. Abad.”*

El diumenge 13 de març l'abat convidà les autoritats municipals a un àpat a l'Abadia, en el qual assistiren el verguer Narcís Mirambell, el regidor degà Miquel Torrent, i la resta de regidors, acompanyats dels monjos, beneficiats i altres persones. El menjar, segons les descripcions, aquest cop fou molt més generós: *“Est convit fou molt abundant de diferents, y moltíssims plats, esquisits, confituras y altres cosas, que pasmá á tots los convidats”*.⁷²

⁷⁰ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*, VI, CECB, 1993, doc. 1849. La notícia es troba recollida en l'ACPE: Llibre de la Confraria del Ciri del Jovent (1600-1763), L631. Cal notar que indica la data del diumenge 24 d'agost, segurament errònia.

⁷¹ ACPE: Fons Ajuntaments de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782), L10.

⁷² ACPE: Fons Ajuntaments de Banyoles. Llibre d'Actes (1734-1782), L10.

L'abat Josep Gregori de Montero de Alós

El 6 d'octubre de 1781, Josep Gregori de Montero de Alós fou escollit nou abat.⁷³ Tanmateix, no entrà a la vila fins al dia 9 de juny de 1782, havent sopat la nit anterior al Pont Major de Girona. Com recollí l'erudit local Mn. Lluís Constans en les seves anotacions, anaren a rebre'l a cavall els comissionats al poble de Cornellà del Terri, a la casa dels Pla: Jeroni Gomis, apotecari, i Pau Colomer, negociant, per part de l'Ajuntament, i fra Antoni Prim i de Bahí, sagristà, i fra Llucià de Regàs, acompanyats de dos criats. L'abat també duia la seva comitiva personal: el Dr. Vinyals, rector d'Esparreguera; el Dr. Pau Boada, beneficiat de Santa Maria del Pi; el Dr. Cayetano Félix de Moliner y de Alós i sa muller; la Sra. Josefa Moliner i Prior, amb les seves filles Josefa i Raimunda de Moliner i de Prior, a més del Dr. Josep Capdevila, catedràtic de cirurgia de la Reial Acadèmia de Barcelona. Al dinar arribà el batlle de la vila, l'apotecari Josep Fina.⁷⁴ L'entrada fou especialment lluïda i fastuosa, ja que s'hi afegí un ball de cavallets, de faixes, de bastons i cintes, amb una gran multitud de públic pels carrers de la vila: *"Esta notada fou molt mes lluïda que altre se havia feta, pues a mes del ball de cavallets, hi hague ball de Faxes, ball de Bastons i de Cintas, essent tanta la concurrencia de gent forastera de totes parts que no se podia passar per lo cami ral, per los carrers y plasas, en tant que los vells asseguraban no se haber vist tanta multitud de gent en esta vila"*⁷⁵.

L'abat Ignasi de Gras de Taberner

El dia 11 d'abril de 1790, el diumenge de Pasqüetes, durant la solemne entrada del nou abat Ignasi de Gras se serví un refresc a l'entrada del monestir amb orxata, llimonada, xocolata i pastes de diferents espècies. Al pati del monestir es van fer salves amb els arcabussos, mentre ballaven els cavallets de la vila, i després es va donar un refresc amb vi, pa, ametlles i avellanes.⁷⁶

⁷³ CONSTANS, Lluís G: *Diplomatari de Banyoles*, VI, CECB, 1993, doc. 1880.

⁷⁴ CONSTANS, Lluís G: *Manuscrits. El monestir (I)*, CECB, 1981, pàg. 102-103.

⁷⁵ CONSTANS, Lluís G: *Manuscrits. El monestir (I)*, CECB, 1981, doc. 165.

⁷⁶ CONSTANS, Lluís G: *Manuscrits. El monestir (I)*, CECB, 1981, doc. 167-169.

Precisament, el relat encara apareix més detallat en un document del notari Joan Ferrer, dins el manual de Miquel Pujols dels anys 1789 i 1790.⁷⁷ Es descriu que foren a rebre el nou abat quatre comissionats a cavall, precedit cadascun d'un monjo amb escopeta, dos d'ells municipals (el metge Joan Hisern, i el terratinent Benet Puig de la Bellacasa) i els dos darrers monacals (fra Francesc Xavier d'Esteve, dispenser, i fra Lluçia de Regàs, infermer), que portaven al darrere dos "*criats de mànega*". Aquests comissionats, segons les anotacions de Mn. Constans, s'arribaren fins a Cornellà del Terri a la casa de Josep Pla, entre les 10 i les 11 del matí, i s'hi afegí el batlle de la vila de Banyoles. Al migdia, dinaren amb el nou abat, i les sobres de l'àpat foren repartides entre els pobres.⁷⁸ Un cop acabat el dinar, el batlle marxà a cavall amb els mossos armats per tal d'esperar el nou abat al terme de Mata. A primera hora de la tarda arribà tota la comitiva de l'abat, amb dos comissionats de l'Ajuntament, "*el cotxe de l'abat amb dos capitulars i capellà*", al costat del carruatge, un mosso a peu tirant escopetades, i al darrere, dos patges de l'abat i dos més del capítol del monestir a cavall. L'abat s'aturà a reposar al menjador de l'hostal de Mata, mentre esperava la resta de la comitiva. Com ens descriu el notari Joan Ferrer, aquesta comitiva anava acompanyada per una companyia d'homes armats, com era costum al llarg de l'època moderna: "*... y de muchos vassallos de dicha Abadía, y de una compañía de mas de setenta hombres de sus bassallos Armados com fusiles i escopetas con mui grande triunfo i con diversidad de musicos de dicha villa de Bañolas*".⁷⁹

A continuació s'explica que el batlle de la vila, Pau Castañer, reuní tots els vassalls del monestir, també els del Terme, a la plaça Major. Allí es formà la companyia d'homes armats amb els seus fusells i escopetes amb una bandera, juntament amb els regidors municipals muntats a cavall. Seguidament, els regidors a cavall amb alguns homes anaren a rebre el nou abat al terme, al lloc "*nombrado de Mata, i tocando alla dichos musicos variedad de nistros, y dichos hombres armados disparando difrentes tiros de fusiles i escopetas*". Precisament arribava l'abat amb la seva comitiva, que baixà del seu cavall, per tal de saludar els regidors, que li besaren la mà i tingueren un "*breve colloquio*" sobre

⁷⁷ AHG: Protocols Notarials de Banyoles. Miquel Pujol (1789-90)-BA2-13, f. 91-92.

⁷⁸ CONSTANS, Lluís G: Manuscrits. El monestir (I), CECB, 1981, doc. 167..

⁷⁹ AHG: Protocols Notarials de Banyoles. Miquel Pujol (1789-90)-BA2-13, f. 91-92

el seu viatge. A Mata es ratificaren les antigues consuetuds i ordinacions de la vila de Banyoles.

Seguidament, l'abat enfilà cap a la vila des de l'antic Camí Reial que portava a les portes del portal de Girona. El relat dels elements dels cerimonial és prou detallat: “... volvieron a cabalgar dichos Magnificos Regidores i poniendo al dicho Muy Ilustre Sor. Abat al medio de dichos Magnificos Bayle i Regidores esto es el dicho Magnifico Baile a la drecha i el dicho Magnifico Regidor Decano a la Isquierda de Muy Ilustre Sor. Abat precediendo los demas Magnificos Regidores compañía de hombres armados cavallitos vulgo cavallets i musicos con grande triunfo se fueron para la dicha villa de Bañolas i llegados serca la puerta de dicha villa llamada de gerona despues de haver dicho Muy Ilustre Sor. Abat aprobado ratificado confirmado i jurado todos los privilegios de la Universidad de dicha villa de Bañolas los dichos Magnificos Baile i Regidores i Honrados hombres de la comitiva descabalgaron i pusieron al freno de la cavalleria de dicho Muy Ilustre Sor. Abat un cordon de seda colorado i papiro del que pendian diez cabos o cordones”.⁸⁰ A partir d'aquí, l'abat entrà pels carrers de la vila, tot i que no es detalla el seu recorregut, fins a l'era de l'Abat. Allí baixà del cavall, es vestí amb la seva roqueta i cogulla, mentre arribava la “*procession de dicho Monasterio con la Veracruz, con la cruz menor elevada y puesta delante de dicho illustre Sor. Abad*”. A les portes del monestir, com era costum, el nou abat s'agenollà davant un altar i la creu per jurar davant del prior Antoni Prim les prerrogatives i consuetuds del cenobi benedictí. Finalment, davant l'altar Major es duia a terme una missa amb els monjos benedictins, sota l'obediència del nou abat, entre els quals apareix nomenat Antoni Prim, sagristà major; Narcís Pasqual i de Regàs, monjo cambrer; Jaume de Planella, monjo infermer; Joan de Pedró, monjo almoiner; Francesc Xavier d'Esteve, monjo dispenser, i els monjos Lluçia de Regàs, Pau de Perelló i Dalmau Masot.

En contrast, a les actes municipals, l'entrada de l'abat apareix descrita de manera molt breu. Tan sols es relata l'arribada de l'abat al portal de Girona, amb la presència del batlle i els regidors, on foren ratificats les sentències, concòrdies i privilegis signades pels seus antecessors, davant la presència del notari Josep Pla, també secretari de l'Ajuntament.⁸¹

⁸⁰ AHG: Protocols Notarials de Banyoles. Miquel Pujol (1789-90)-BA2-13, f. 91.

⁸¹ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1789-1790), L15, f. 45.

L'abat Joaquim de Laplana

Aquesta entrada abacial fou la darrera del set-cents, que tingué lloc el dia 23 de juny de 1793.⁸² En el manual municipal no consta cap descripció ni cap entrada solemne, sobretot amb nombroses referències al context històric de l'inici de la Guerra Gran, que afectà moltes poblacions de l'actual comarca del Pla de l'Estany.⁸³

LA RECUPERACIÓ DEL CERIMONIAL

En definitiva, al llarg del set-cents es dugueren a terme les darreres grans entrades de l'abat a Banyoles, tot i que encara es féu un breu cerimonial durant l'entrada de l'abat Jaume de Guanter⁸⁴ (15 desembre 1805) i de l'abat Benet d'Olmera (18 octubre 1816) durant el seu ingrés al monestir. Precisament, durant l'entrada de l'abat Olmera el cerimonial ja deixà de celebrar-se amb la sumptuositat del segle anterior, a causa de la limitació jurisdiccional del monestir: l'abat arribà directament a la casa de l'abadia amb una tartana, on l'esperava la comunitat benedictina, per després descansar a la seva estança. La cerimònia fou acordada a les quatre de la tarda, i l'abat féu el seu ingrés a la l'església vestit de prior amb alba i capa pluvial.⁸⁵

Precisament, serà a partir de la primera meitat del segle XIX quan cal fixar la desaparició i l'oblit del cerimonial d'entrada del nou abat, mantinguda i celebrada de manera ininterrompuda a la vila de Banyoles des de l'època medieval i al llarg de prop de 500 anys. Sens dubte, l'abolició de la jurisdicció del monestir i la seva posterior exclaustració feren del tot innecessària aquesta celebració que commemorava la presa de possessió del

⁸² CONSTANS, Lluís G: Manuscrits. El monestir (I), CECB, 1981, pàg. 103.

⁸³ ACPE: Fons Ajuntament de Banyoles. Llibre d'Actes (1792-1796), L16.

⁸⁴ Aquest abat va haver d'abandonar el monestir de Banyoles pel temor de la invasió napoleònica, s'exilià a la Casa Guanter o Duran situada a la plaça Nova de Ripoll, on morí el 3 de maig de 1810 a causa d'una malaltia. Fou enterrat al cementiri de l'església parroquial de Sant Pere de Ripoll, vegeu CONSTANS, Lluís G: Manuscrits. El monestir (I), CECB, 1981, pàg. 170-171.

⁸⁵ CONSTANS, Lluís G: Manuscrits. El monestir (I), CECB, 1981, pàg. 174. La làpida sepulcral d'aquest abat, mort el 10 de desembre de 1831, es troba a la nau de l'església monacal, davant de l'altar de la Nostra Senyora de la Salut.

Fig. 5. Recreació del cerimonial d'entrada de l'abat l'any 2011 per la companyia Alma Cubrae, en el lloc de l'antic portal de Girona (foto Ajuntament de Banyoles).

nou abat del monestir benedictí de Sant Esteve de Banyoles, que va créixer en espectacularitat durant els segles del Barroc. Sortosament, s'ha dut a terme la reconstrucció històrica de l'entrada de l'abat l'any 2010 en el marc de la fira medieval i fantàstica Ajoja. Aquesta recuperació ha estat possible gràcies a la col·laboració del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles amb l'Ajuntament de Banyoles.⁸⁶

Els cerimonials d'entrada amb motiu de la presa d'alts càrrecs eclesiàstics no va ser un fet aïllat de les comarques gironines. Un cerimonial d'entrada similar s'ha recuperat als darrers anys a la diòcesi d'Oriola (Alacant).⁸⁷ Aquesta diòcesi fundada l'any 1564 té la tradició des de principis del set-cents (1627) de rebre el seu nou bisbe muntat amb una mula blanca des de l'església de

⁸⁶ La reconstrucció de l'entrada de l'abat ha estat possible mercès als estudis històrics i documentals aportats pel mateix historiador Guerau Palmada i pel folklorista banyolí Àngel Vergés, a més del text escrit pel poeta Jordi Colomer, en ocasió del jurament del nou abat Nogariu. Cal indicar també la col·laboració de la regidora de l'Àrea de Promoció Econòmica de l'Ajuntament de Banyoles, Joana Vilà.

⁸⁷ El 21 de gener de 2006 encara se celebrà aquest ritual en motiu de la investidura del nou bisbe, monsenyor Rafael Palmero.

Sant Anton fins a la Porta de l'Olma o de Crevillent pels consellers d'Oriola i pels canonges de la catedral. Un cop li són obertes les portes de la ciutat, és investit a la catedral com el nou bisbe. En altres diòcesis de la península encara s'ha celebrat els darrers anys el ritual de rebre el nou bisbe muntat damunt d'una mula, com a Sigüenza-Guadalajara.

En conclusió, aquesta recreació històrica l'hem d'entendre com la part de la recuperació de la festa tradicional, pública i religiosa més important de Banyoles al llarg de la seva història i, possiblement, un acte singular i identitari en el conjunt de viles de Catalunya. L'entrada de l'abat fou un cerimonial religiós de gran rellevància històrica, però alhora una tradició festiva i popular barroca, amb les seves arrels històriques medievals. Com s'ha detallat, aquest cerimonial s'anà transformant i engrandint al llarg del Barroc (segles XVII i XVIII) amb una nombrosa comitiva formada, entre d'altres, per soldats armats, músics, confreres, cavallets, acompanyant la mula muntada pel nou abat electe a partir del límits del Terme de la vila.

A GIRONA HI HA CONTAGI! LA VIDA DINS I FORA DE LA CIUTAT EMPESTADA

ROSER JAUME MASSANA
PABLO GASCÓN ROMERO

Estudiants d'Humanitats de la UOC

Resum

El 1650 a Girona va ésser un any terrible. Es va desencadenar a dins de la ciutat una epidèmia de pesta que va causar una gran quantitat de morts i, alhora, va deixar la ciutat arruïnada.

En aquest article hem volgut reflectir, bàsicament, dues visions de la malaltia. L'una, vista des de dins i l'altra, des de fora, a través de les anotacions i la correspondència de Fra Bonaventura de Girona des de la morberia, i mitjançant també la correspondència entre el veguer de Girona, Pere Prim, i els jurats de la ciutat. També hem utilitzat una altra documentació arxivística per arrodonir aquesta visió de la vida a Girona durant la temuda malaltia.

Paraules clau

Girona, pesta, frare caputxí, veguer, jurats, pals, morberia.

Abstract

THERE IS CONTAGION IN GIRONA!!! THE LIFE INSIDE AND OUTSIDE OF THE PESTILENTIAL CITY.

1650 is a terrible year for Girona. Inside theirs walls triggered a bubonic plague epidemic that caused many deaths and left to Girona in bankrupt.

In this article we wanted to reflect, essentially, two visions of the illness; one of inside and other of outside, through the notes and correspondence of Fra Bonaventura de Girona from the "morberia" and the correspondence inter the "veguer" of Girona, Pere Prim and the city jury. We have also used other archival materials to better reflect this vision of life in Girona during the feared disease.

Keywords

Girona, pestilence, capuchin monk, councilman, chief magistrate, jury, bubonic plague.